

Nyugatra tartunk. Nyugatra vágyunk?

Kettő az egyben: bevezetés és összegzés

Magyarországot, a magyar társadalmat, pontosabban annak mindenkori politikai elitjét régóta jellemzi egy utolérési, nyomkövetési vágy. Ez lényegében abból az érzésből táplálkozik, hogy hazánk kulturális és politikai értelemben is a sokat emlegetett Nyugathoz tartozik, de gazdasági és társadalmi „fejlettség” tekintetében mégsem tudott ahhoz – éppen a nyugati „standardok” szerint – „felzárkózni” az elmúlt évszázadokban. Ezt a „hajlamot” erősítette a modern történettudomány „világrendszer-értelmezésének” a Föld országait „centrum”, „félperifériás” és „perifériás” térségekre osztó tézise – és ezen belül Magyarországot „hagyományosan” a félperifériás térséghez volt szokás sorolni.

Az utolérési, nyomkövetési vágy kifejezetten erősödött a rendszerváltoztatást követő időszakban, amikor a szovjet blokk összeomlásával a posztkommunista államok számára is „kinyílt a világ”, az addigi elzártság helyére minimum a Nyugattal való összehasonlítás „tudása” került – nyugati életszínvonal nélkül. Pontosan annak elérése érdekében és az európai integráció felgyorsulása közepette kínálkozott tehát a lehetőség, hogy a nyugati minták gyorsított ütemű átvétele, illetve a mintának tekintett politikai centrumok akaratainak jóformán feltétel nélküli elfogadása közelebb vihet a kincshez, amelyre mindig is vágytunk. Ezért „a klubhoz” tartozás megelőlegezett ígéretéért cserébe érdemesnek tűnt teljesíteni a „mintaadó” transzatlanti elvárásokat. Rendszerváltoztatást úgy, hogy az valós politikai, kulturális és társadalmi elitcserét ne eredményezzen, sőt a „jogbiztonság” nevében legitimálni, hogy a kommunista nómenklátúra a pártállami időszakban felhalmozott politikai tőkéjét gazdasági és kulturális tőkévé konvertálhassa.

A transzatlanti elvárások a következők voltak: a stratégiai szektorok privatizálása, illetve a tőkeerős nyugati cégek beengedése; majd ezt követően – az uniós csatlakozás előszobájában – a még nem privatizált szektorok piaci liberalizációjának előkészítése, majd annak csatlakozást követő végrehajtása, ezzel egyidejűleg a vámokról történő lemondás, a magyar munkaerő uniós piacra „kiközvetítése”, a nyugatinál jelentősen olcsóbb munkabérek „felajánlása” stb. És bár minden komolyan vehető értékelés szerint Magyarország számára az EU-csatlakozás volt az egyetlen politikai alternatíva a posztkommunista időszakot követően, valamint az uniós források fontos mértékben (3-4%) járulnak hozzá a hazai GDP-hez – és természetesen az addicionális előnyök, a részvétel a „hivatalos” és informális európai vérkeringésben sem lebecsülhető pénzügyi szempontból – az integrációnak igenis ára volt magyar szempontból, ebből fakadóan nem helyes az az értékelés, amely az EU-s költségvetésből hazánknak juttatott eurókat egyoldalúan folyósított segélynek tekinti. Sőt, úgy tűnik, hogy a „mintakövetők” tévedtek akkor is, amikor kritikátlanul előnyösnek állították be a nyugat-európai társadalmi sémákat is: érzékelhető ugyanis, hogy az elmúlt évtizedekben tagadhatatlanul kialakult jólétbe

belekényelmesedett országok nehezen küzdenek meg a válsághelyzetekkel, lett légyen szó a 2008-as gazdasági, a 2015-ös migrációs válságról vagy az „*all different, all equal*” elvén álló multikulturális modell által jelentett kihívásokról, nem beszélve legújabban a genderideológia által okozott nemi és biológiai meghasonlottságról.

Pontosan ennek a paradigmának az inflálódásából merített erőt és legitimitációt a min-taformáló vagy sokkal inkább mintateremtő politikai testtartás hazánkban is, amely az „európai társasház” részeként, de saját, önálló koncepció szerint akarja „berendezni lakását”. Mindez természetesen nem jelenti, nem jelentheti uniós tagságunk újraértékelését, azt azonban igen, hogy reálisan érdemes viszonyulni a tagság „mérlegéhez”, és azt is, hogy a gazdasági „fejlettség” már nem jelent egyben társadalmi vagy morális előnyt. Sőt, akár azt is előrevetítheti: nyugatiak között csak régióink marad meg európainak.

Elvárások és illúziók fogságában a rendszerváltoztatás idején

Nagy dolog, hogy immáron harminc éve szabadok vagyunk. Harminc éve már, hogy megváltozott a politikai rendszer, hogy megszűnt a népköztársaság, és megnyíltak a határok. 1990 tavaszán – 1947 óta először – ismét többpárti és demokratikus választásokat tartottak Magyarországon, és 1991. június végére az utolsó szovjet katona is elhagyta hazánkat. Ezzel szinte egy időben feloszlott a KGST és a Varsói Szerződés. A magyar rendszerváltoztatás harminc éve a jövőre nézve kecsegtető – így utólag kissé naiv várakozásokkal terhelt – eredménnyel zárult. A viszonylag sima átalakulás pedig azt az illúziót keltette a magyar emberekben – és az elit jó részében is –, hogy a konszolidált demokráciákra jellemző jóléti világ gyorsan kialakul.

Amikor 1990. május 22-én a parlament bizalmat szavazott Antall József kormányának, a miniszterelnök száz nap türelmi időt kért a képviselőktől, a médiától és a magyar társadalomtól. Azt ígérte, hogy ez alatt a több mint három hónap alatt befejezik a politikai intézményrendszer demokratikus átalakítását, megkezdik az új, önálló külpolitika kiépítését, és emellett a gazdasági válság megoldását, a szociális piacgazdaság kiépítését és Magyarország európai felzárkóztatását tűzte ki célul.¹ A parlament és a közélet azonban botrányoktól volt hangos, és a kérés ellenére a sajtó sem bánt kesztyűs kézzel a néhai miniszterelnök kormányával. Ennek is lehetett köszönhető, hogy a társadalom egyre türelmetlenebb és csalódottabb volt – e kollektív frusztráció kézzelfogható példája volt a taxisblokád is. Bár illúziók nélkül nem lehetett volna belevágni a rendszerváltoztatásba, mégis, a gyors javulásra vonatkozó vágyálmok elhamarkodottnak bizonyultak.

A remény- és illúziókeltés természetesen nem önmagában a kormány felelőssége volt, a választási kampányban elhangzott ígéreteket² gyakorlatilag lehetetlen volt a „demokratikus átalakulás” lassúságához még nem akklimatizálódott társadalom számára beváltani. Az „értelmiség” és a politikai elit egy részének képviselői ugyanis kérlelhetetlenül táplálták azt a hitet a magyar társadalomban, hogy a rendszerváltoztatás történelmi fordú-

¹ Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Budapest, Rubicon-Ház, 2003. 263.

² Ripp Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Budapest, Napvilág, 2006. 521.

lópont, és utána minden megváltozik. A társadalom elhitte, hogy végre Magyarországra is elérkezett a pillanat, amikor véget ér a nélkülözés, és az egy helyben toporgás hosszú évtizedei után visszatérhetünk Európába – oda, ahova valójában tartozunk. A „soha többé kommunizmust!” életérzés akkor valóban átélhető élményként hatott, a magyarok többsége számára pedig a demokrácia fejben nem jelentett mást, mint anyagi előrelépést és szociális biztonságot, egyszóval a nyugati jóléti életszínvonal gyors elérését.

„Tetszettek volna forradalmat csinálni!” – idézhetjük Antall József miniszterelnököt, aki ezzel a mondatával nemcsak arra utalt, hogy a teljes politikai, gazdasági és média-élet-váltás csak valódi, a társadalom túlnyomó többségének egyetértésével felruházott radikális politikai beavatkozás útján lett volna lehetséges, hanem egyben kifejezte a magyar társadalom kiábrándultságát és a politika tehetetlenségét is. A politika tehetetlenségének legjobb fokmérője az a kommunista pártállami tulajdonviszonyokkal igen sajátosan szakító privatizációs folyamat volt, amely odáig fajult, hogy az 1990-es évek közepén az országnak súlyos megszorításokkal és óriási munkanélküliséggel terhelt válsággal kellett szembenéznie. 1993-ra a hazai ipari termelés visszaesése meghaladta az 1930-as évek nagy gazdasági világválsága idején mért termelést, a társadalom alsó rétegei, a leszakadó csoportok kilátástalan helyzetbe kerültek, a „kiszámítható kádári világnak” pedig egyszersmind vége szakadt.³

Az, hogy a rendszerváltoztatást követő privatizációs időszak mennyire lesz hosszú, és milyen mélyreható változásokat fog eredményezni, talán jól mutatják a Nemzeti Kerekasztal gazdasági tárgyalásai során a privatizációs albizottságban ülő Tömpe István kormánybiztos szavai, aki a következőket mondta: „az átalakulási törvény⁴ és a spontán privatizációs folyamat felfüggesztése a nagyvállalati vezetők ellenállását váltaná ki, veszélyeztetve ezáltal a békés rendszerváltás gazdasági feltételeit”.⁵ És valóban, Magyarország a következő évtizedekben belesüppedt a spontán privatizáció és a szabad rablás szürke átmenetébe.

Bizalom az Európai Unió irányába

Az Európai Unió nemcsak a világ egyik legfontosabb gazdasági közössége, ahol a személyek, az áruk, a szolgáltatások, a tőke szabad mozgása megvalósulhat, hanem a II. világháborúhoz hasonló fegyveres konfliktusok megelőzésének záloga is. A nemzetállamok pedig annak érdekében, hogy elkerüljék a milliók halálával járó fegyveres konfliktusok

³ Tölgyessy Péter: Két rendszerváltás Magyarországon. In Simon János (szerk.): *25 éve szabadon Közép-Európában. Gazdaság, politika, jog. Nemzetközi konferencia 2015. november 14–15.* Budapest, CEPoliti, 2016. 169.

⁴ Az 1988. évi VI. törvény (társasági törvény) és az átalakulásról szóló 1989. évi XIII. törvény tette teljessé a spontán privatizáció lehetőségét. Ezek voltak azok a jogszabályok, amelyek lehetőséget adtak az állami vagyon magánkézbe juttatására, jogilag igazolható, ámde erkölestelen módon. A spontán privatizáció minden olyan számítást keresztbe húzott, amely arról szólt, hogy a privatizációból befolyó bevételekből Magyarország finanszírozni tudja a növekvő államadósságát és költségvetési hiányát.

⁵ Szalai Erzsébet: *Szereppróba. Válogatott tanulmányok, publicisztikai írások és interjúk (1982–1993).* Budapest, Századvég Kiadó, 2000. 158.

kat, önként csatlakoznak ehhez a közösséghez, lemondva a szuverenitásukból fakadó hatáskörök egy részéről is.⁶ Ezt tette Magyarország is, amikor 2004. május 1-jén hét kelet-közép-európai és két mediterrán országgal együtt csatlakozott az Európai Unióhoz.

Magyarország olyannyira önként és dalolva tette ezt, hogy elsők voltunk abban is, hogy 1994-ben, a társulási megállapodásunk életbelépése után beadtuk a csatlakozási kérelmünket az Európai Unióhoz.⁷ A felzárkózási vágy továbbra is erősen élt bennünk, a keletről nyugatra fordulás igénye nem szűnt meg a rendszerváltoztatást követő első nagy csalódásélményt követően. Az elvárások azonban ekkor is túlzóak voltak: a magyar átlagjövedelem hiába volt töredéke az uniós átlagnak, az emberek jelentős része mégis úgy gondolta, a csatlakozás után a magyar bérek majd szépen felzárkóznak a Nyugat-Európában dolgozók fizetéséhez. Hiba volt az is, hogy a csatlakozás előtt nem vizsgálták, hogy milyen következményei lehetnek az unióhoz csatlakozással együtt járó „deindusztrializálódásnak”, vagy hogy hogyan boldogulnak majd a KGST-piachoz szokott magyar gyártók a jóval fejlettebb közös piacon.⁸

Ebben az időszakban ugyanis nem csak a „megérkezés” nehéz feladatával kellett szembenéznünk, amelynek során meg kellett tanulnunk az uniós intézményrendszer működését, és meg kellett találnunk a helyünket egy, a magyarországinál jóval nagyobb politikai közösségben. Mindemellett azzal is, hogy úgy nyitottuk meg a piacainkat, hogy azokon a nyugati cégek olyan versenylőnnyel indultak, amilyen nekünk ebben a közösségben vélhetően soha nem is adatik meg. Kis túlzással tehát azt mondhatjuk, hogy amit a rendszerváltoztatást követő években nem sikerült privatizálni, azt az európai uniós csatlakozást követően liberalizáltuk. Jól mutatta a helyzetet az érdemi vitákat nélkülöző, a csatlakozás mellett érvelő népszavazási kampány is. „Nyithatok cukrászdát Bécsben? Igen.” – hirdette az óriásplakát, de azt elfelejtette rögtön hozzátenni, hogy ez azt is jelenti: az EU-csatlakozást követően nemcsak mi mehetünk oda cukrászdát nyitni, hanem ők, a tőkés nyugatiak is jöhetnek majd ide.

Nem véletlen, hogy az európai uniós tagság támogatottsága a magyarok körében négy év leforgása alatt közel 20%-ot zuhant. Közvetlenül a belépés előtt, 2004 tavaszán az uniós tagság támogatottsága az újonnan belépők körében átlagosan 43% volt, míg a magyarok körében ugyanez a szám valamivel magasabb, 45%. Közvetlenül a belépést követően a támogatottság minden belépő ország esetében némileg megugrott, immáron a magyarok közül is 49% támogatta a tagságot. Négy évvel később azonban, 2008-ban az uniós tagság megítélése már közel sem volt ilyen kedvező a magyarok körében:

⁶ Kiemelendő – főleg a mai „jogállamisági viták” időszakában –, hogy jogilag az unióhoz csatlakozó államok nem a szuverenitásukról mondtak le és főleg nem az EU (vagy valamely szerve) javára, hanem abban állapodtak meg, hogy a szuverenitásukból fakadó egyes hatásköröket közösen, az unió intézményei útján gyakorolják. Az EU, bár a lisszaboni szerződés óta jogi személy, önálló szuverenitással nem bír, a tagállamok akaratából létezik: a „szerződéses urai” tehát továbbra is a tagállamok, és a „brit példa” mutatja, hogy a hatáskör-átruházást a szuverén, az állam vissza is vonhatja (ami a szuverenitás teljes feladásának esetében nyilvánvalóan nem történhet meg).

⁷ Becsey Zsolt: *Az elmúlt tíz évem az Európai Unióban. Polgári Szemle*, 10. (2014), 3–6. 197–210.

⁸ Gazdag Ferenc – Kiss J. László: Adósságválság és külpolitika, avagy reflexiók a második Orbán-kormány külpolitikájáról (2010–2014). In Simon János (szerk.): *25 éve szabadon Közép-Európában. Gazdaság, politika, jog. Nemzetközi konferencia 2015. november 14–15.* Budapest, CEPoliti, 2016. 262–281.

hazánkban a támogatottság ekkor már a második legalacsonyabb volt az egész Európai Unióban, mindössze 31%.⁹

2006 környékére ráadásul a magyar politika képessége az ország problémáinak kezelésére is olyan mértékben leromlott, hogy már nemcsak a nyugatos felzárkózás lehetősége vált vágyálommá, de hazánk egyre biztosabban maradt le a térségbeli államokhoz képest is. Ennek oka az volt, hogy folytatva a szocialista hagyományt, a 2002-ben kormányra került Medgyessy–Gyurcsány–Bajnai-kormányok az EU-csatlakozásban az eladósodási politika lehetőségét látták, és a hatalom megőrzése érdekében, valamint a baloldali jóléti állam koncepciójának megvalósítása okán pénzosztásba kezdtek. A működő állami vagyon ezzel szinte teljességgel eltűnt a rendszerváltoztatást követő második évtizedre. A felelőtlen gazdaságpolitika következménye a megugrott költségvetési hiány és a megnövekedett államadósság lett.¹⁰ A 2008-as pénzügyi világválság ebben az állapotában érte a magyar gazdaságot, amely – pénzügyi egyensúlyát tekintve – már egyébként is legyengült állapotban volt – ha úgy tetszik, „a válság előtt is válságban volt”.¹¹

A második magyar rendszerváltás és az orbáni fordulat

2010-ben Orbán Viktor és kormánya azt a célt tűzte ki maga elé, hogy a rendszerváltoztatás utáni két évtizedben az országnak számtalan kárt okozó politikát megpróbálja visszafordítani. A feladat nem kisebb volt, mint hogy a kormány a világgazdasági válság által okozott károkat enyhítse, és egy, az államcsőd közelébe sodródó ország gazdaságát meggyógyítsa, később fejlődési pályára állítsa. Orbán Viktor kormánya úgy döntött, hogy nem követi azt az Európai Unió és az IMF által preferált, hitelfelvételekkel és megszorításokkal kikövezett utat, amelyet a szocialista kormányok folytattak az azt megelőző években, és amelyet a nyugat-európai elit elvárt a bajba jutott országoktól. Az egyensúlytalanság, illetve a neoliberais dogmák feltétel nélküli elfogadása ugyanis már kétszer vezetett az ország és a lakosság eladósodásához. Stratégiai irányváltásra volt tehát szükség a magyar gazdaságpolitikában: ezt nevezik – sokszor gúnyolják azóta is – unortodox megoldásnak.

A sorrend megfordult: a nemzetközi politika és az externális érdekeknek történő megfelelési kényszer helyett a nemzeti politika és a nemzeti érdek került az első helyre, vagyis a kormány „nem a nemzetközi intézményekből vezette le a nemzeti politikát, hanem a nemzeti politika és a nemzeti érdek szempontjait tette meghatározóvá a nemzetközi intézmények »hasznosságának« megítélésében”.¹² A 2010-ben megválasztott kabinet felismerte, hogy a rendszerváltoztatás utáni elsiertett gazdasági liberalizáció és dereguláció

⁹ Koller Boglárka: „Szeretlek is, meg nem is...” Tíz év az uniós polgárok szemszögéből Magyarországon. *Polgári Szemle*, 10. (2014), 3–6. 171–184.

¹⁰ 2001 és 2010 között az államadósság közel 30%-kal növekedett. Az Európai Unióhoz való csatlakozásunkat követően a költségvetés hiánya minden évben túllépte az előírt GDP-arányos 3%-os célt, aminek következtében évről évre túlzottdeficit-eljárás volt érvényben Magyarországgal szemben.

¹¹ Gazdag–Kiss (2016): i. m. 269.

¹² Gazdag–Kiss (2016): i. m. 262–281, 271–272.

következményeként összeomlott mind a foglalkoztatás, mind pedig az ipari termelés Magyarországon, miközben az ország adósságállománya az egekben volt. Vagyis egy külső erőforrásokra épülő *debt-fare* gazdaságból kellett egy munkára és megtakarításokra épülő *work-fare* gazdaságot kialakítani,¹³ amit a gazdaságpolitika szuverenitásának, mozgásterének növelésével lehetett a leggyorsabban elérni. Ezzel párhuzamosan egyensúlyt kellett teremteni a hazai és a külföldi tulajdon egymáshoz viszonyított arányában is, hiszen Magyarországon a mérleg nyelve – a régióban is egyedülálló módon – a külföldi tulajdonú bankok, közüzemi szolgáltatások, stratégiai fontosságú vállalatok irányába billent el, nem is kis mértékben.¹⁴

Az unortodox gazdaságpolitika az elmúlt tíz évben meghozta az eredményét.¹⁵ A magyar gazdaság a 2013-as növekedési fordulat óta összesen közel 30%-kal bővült.¹⁶ A 2019-es évet Magyarország az Európai Unió egyik legnagyobb gazdasági növekedésével zárta, és még a koronavírus által érintett 2020-as év első negyedében is tudtuk tartani a növekedésünket. A magyar bruttó államadósság GDP-arányos értéke 2010 és 2019 között 83%-ról 66%-ra csökkent, ami jóval alacsonyabb az európai uniós országok átlagánál. A magyar állam vagyona 2010 óta mintegy 6 ezer milliárd forinttal, másfélszeresére nőtt, így megközelíti a 18 ezer milliárdot. 2020 fordulójára a kormányzati ígéreteknek megfelelően közel egymillióval többen dolgoztak Magyarországon, mint 2010-ben. Az elmúlt tíz évben megduplázódtak a bérek: míg 2010-ben a bruttó átlagkereset éves szinten még alig haladta meg a 200 ezer forintot, addig 2020 márciusában ez a szám már meghaladta a 400 ezer forintot is. Bár a koronavírus-járvány által előidézett válság világszerte nehéz helyzetbe hozta a tagállamokat, az elmúlt évek következetes politikájának köszönhetően a járvány egy kiegyensúlyozott szerkezetű gazdaságot ért 2020 márciusában. Vagyis az előző válságokkal ellentétben most esély kínálkozott arra, hogy a járványveszély enyhülésével a magyar gazdaság gyorsan regenerálódjon és visszatérjen a dinamikus növekedési pályára.

A mintaformáló (mintaadó?) új politika – a nemzeti érdek képviselése

A 1990-es és 2000-es évek válsága,¹⁷ valamint a 2010 utáni gyors felzárkózás időszakából kirajzolódik, hogy a magyar történelemben elkülöníthető egy mintakövető, illetve egy mintaformáló elit, és ennek attitűdbeli különbségei jelentősen kihatnak az ország teljesítőképességére. A mintakövető, valamint mintaformáló elit megkülönböztetésére Csizmadia Ervin vállalkozott, aki úgy véli, éles határvonal húzódik a magyarországi elit

¹³ György László: *Egyensúlyteremtés. A gazdaságpolitika missziója*. Budapest, Századvég Kiadó, 2017. 216.

¹⁴ A pénzügyi szektorban például a külföldi tulajdonhányad 80% fölé emelkedett az 1990-es évek banki privatizációja során.

¹⁵ Schaller-Baross Ernő – Bánkuty Tamás József: *A jó növekedés időszaka – Mérlegen 10 év unortodox gazdaságpolitikája és a modern konzervatív polgári forradalom*. *Mandiner.hu*, 2020. június 15.

¹⁶ Magyarország konvergenciaprogramja 2020–2024, Magyarország Kormánya.

¹⁷ A 2000-es évek elején hazánkban egy rövid ideig meglett volna a felzárkózásra, ám a súlyos gazdaságpolitikai hibák sorozata miatt mégis ez az évtized lett Magyarország elszalasztott évtizede.

kétféle Európa-képe között. A mintakövető elit a már létező nyugat-európai nyugatoság átültetését látja elsődrendű feladatának, hiszen azt eredendően magasabb rendűnek gondolja. A mintakövetők meg vannak arról győződve, hogy Magyarország hátrább tart a fejlődésben, mint a „fejlett országok”, és politikájuk alakítása során folyamatosan arra törekednek, hogy ezt a távolságot csökkentsék. A mintakövető elit folyamatosan azzal a kihívással találja szembe magát, hogy az országot fel kell zárkóztatniuk a mintának tekintett fejlettebb régióhoz.¹⁸ Minden valószínűség szerint ebből is fakad a baloldalra jellemző folyamatos lehangoltságérzés. A mintaformáló elit ezzel szemben már a kiindulópontban sem ért egyet a mintakövetőkkel, szerintük ugyanis Magyarország számos területen nem rosszabb, mint a nyugati országok – vagyis a nemzeti öntudat és büszkeség itt sokkal erőteljesebben jelenik meg.¹⁹ A mintaformáló elit nem a külső környezettől várja a megoldást a problémáinak kezelésére, hanem saját maga veszi kezébe a sorsát. Fontos hangsúlyozni, hogy a mintaformálás nem jelent Európa-ellenességet, csupán változást jelent az Európával kapcsolatos felfogásban.

E dichotómia mentén a balliberális oldalt mintakövetőnek, a keresztény-polgári oldalt pedig mintaformálóknak tekinthetjük. Csizmadia Orbán Viktor 2011-ben, a Bálványosi Szabadegyetemen elhangzott beszédét hozza példaként, amelyben a miniszterelnök a Nyugattal kapcsolatban úgy fogalmazott: „Ma az a helyzet, hogy akiket követhetnénk, azoknak a fáklója kialudt.”²⁰ Ez a mondat rendkívül kifejező módon leírja a Fidesz-kormány Európához való viszonyulását, és ebből megérthetjük azt is, miért visszatérő toposza Orbán Viktor beszédeinek a sikeres közép-európai modell, és Közép-Európának mint potenciális növekedési zónának a képe. Közép-Európa ebben a kontextusban főként a V4-országokat jelenti, amelyek kulturális értelemben éles ellentétben állnak – különösen a 2015-ben kibontakozott migrációs válság óta – Nyugat-Európával. Az ugyanis mára világossá vált, hogy az Európai Unió megosztott, és különösen éles a határ az egykori vasfüggöny két oldala között.

Mára már a közép-európai emberek számára is egyértelmű – amit eddig inkább nem akartunk elhinni és szemet hunytunk felette –, hogy Európa nyugati része lenézéssel tekint a Közép-Kelet-Európában élő népekre. Hiába akarják velünk az ellenkezőjét elhittetni, a Nyugat-Európát uraló kulturális elit 1968 után úgy döntött, hogy nem érdekli már ez a térség, ugyanis az elmúlt fél évszázadban a nyugat-európai országok egyfajta aranykort éltek meg. Nyugat-Európában az emberek 1945 óta mindig egy picit jobban éltek, és nekik nem kellett megismerkedniük a szovjet elnyomással sem. Éppen ez lehet az oka annak, hogy a „jó élet” olyannyira elkényelmesítette a nyugat-európaiakat, hogy azért nem drágállták feladni identitásukat és minimum hallgatólagosan elfogadták a destruktív '68-as politikai korrektségbe torkolló önfeladás kötelezettségét. Európa nyugati fele így „zárkózott” magába, miközben védelmi képességét a NATO-ra, külpolitikai irányítását

¹⁸ Csizmadia Ervin: *Mit kezdünk Európával? A hazai politikai elitek mintakövetési és mintaformálási stratégiája.* *Metszetek*, 8. (2019), 4. 112.

¹⁹ Csizmadia (2019): i. m. 127.

²⁰ Csizmadia (2019): i. m. 122.

az USA-ra bízta.²¹ Amivel azonban az unió nem számolt, az az, hogy a közép-európai országok „időközben” megtanulták, hogy számíthatnak saját magukra is – sőt akár azt, hogy ők maguk az a „felmentő sereg”, amelyre oly régóta vártak. Politikai tapasztalattá válhat, hogy a sokat korholt „félperifériás fejlettség” még előny is lehet: hogy jelentősége van annak, a magyar történelem során nekünk mindenért meg kellett küzdenünk, és ha baj történt, akkor rendre saját magunkat kellett kihúznunk a gödörből.

A kommunizmus kíméletlen évtizedei után – történelmi léptékben és a Nyugathoz mérve is – „friss” szuverenitásélményű országok politikai háttértárában ott lehet, hogy azt az eredményt, ahol tartanak, kemény munka árán érték el, és ezért ezt az eredményt meg kell becsülni – csakúgy, mint az újra visszanyert állami függetlenséget. A gazdasági adatok pedig azt mutatják, hogy Magyarország – és széles értelemben a V4-ek – nem egy örökjáradékon élő szegény keleti rokon, hanem egy működőképes, erős gazdaságú ország, és nem arra hivatott, hogy a nyugat-európai térség neokolonialista politikájának új gyarmata legyen. Ennélfogva pedig az uniós támogatások – hiába próbálják meg Brüsszellel úgy beállítani, mintha könyöradomány lenne – Magyarországnak (és ennek a térségnek) történelmi, gazdasági, és politikai okok miatt is járnak.

Az elmúlt tíz év politikai fordulatának következményeként kisült tehát, hogy mire odaértünk a szabadság és a demokrácia nyugati kapujához, addigra ráeszméltünk, hogy nem is vágyunk annyira a kapun átlépni. Kosztolányi Dezső szavait idézve:

„Mint lázbeteg, aki feleszmél,
Álmát hüvelyezve, zavartan,
Kezem kotorászva keresgél,
Hogy jaj! valaha mit akartam,
Mert nincs meg a kincs, mire vágytam,
A kincs, amiért porig égtem.”²²

Azt természetesen senki nem állítja, hogy Magyarországnak nem kellett volna bekerülnie az európai és euroatlanti szervezetek vonzáskörzetébe, a közép-európai együttműködés ugyanis ebben a formában nem jöhetett volna létre sem a rendszerváltoztatás, sem pedig az európai uniós csatlakozás nélkül. Az elmúlt években azonban sikerült a közép-európai együttműködésnek egy egészen új, gazdasági és politikai formáját megvalósítani, ami végre – bár nem hozza el a Kánaánt, ahogy korábban gondoltuk – megtanít bennünket arra, hogy a sikereinkre legalább büszkéek lehetünk. Tudatában kell lennünk annak is: az Európai Unió – egyszerűen fogalmazva – egy „jó dolog”, de tagságunk nem önmagában vett cél, hanem annak mindenkor a magyar érdeket kell szolgálnia.

²¹ Schmidt Mária: *Nyelv és szabadság*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2017. 84.

²² Kosztolányi Dezső: *Boldog szomorú dal*.

Felhasznált irodalom

- Becsey Zsolt: Az elmúlt tíz évem az Európai Unióban. *Polgári Szemle*, 10. (2014), 3–6. 197–210. Online: <https://bit.ly/3CQDtfR>
- Csizmadia Ervin: Mit kezdünk Európával? A hazai politikai elitiek mintakövetési és mintaformálási stratégiája. *Metszetek*, 8. (2019), 4. 110–133. Online: <https://bit.ly/35qZ7MO>
- Gazdag Ferenc – Kiss J. László: Adósságválság és külpolitika, avagy reflexiók a második Orbán-kormány külpolitikájáról (2010–2014). In Simon János (szerk.): *25 éve szabadon Közép-Európában. Gazdaság, politika, jog. Nemzetközi konferencia 2015. november 14–15.* Budapest, CEPoliti, 2016. 262–281.
- György László: *Egyensúlyteremtés. A gazdaságpolitika missziója.* Budapest, Századvég Kiadó, 2017.
- Koller Boglárka: „Szeretlek is, meg nem is...” Tíz év az uniós polgárok szemszögéből Magyarországon. *Polgári Szemle*, 10. (2014), 3–6. 171–184. Online: <https://bit.ly/2Y78eP1>
- Magyarország konvergencia programja 2020–2024, Magyarország Kormánya. Online: <https://bit.ly/3Lv3t50>
- Ripp Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990.* Budapest, Napvilág, 2006.
- Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás.* Budapest, Rubicon-Ház, 2003.
- Schaller-Baross Ernő – Bánkuty Tamás József: A jó növekedés időszaka – Mérlegen 10 év unortodox gazdaságpolitikája és a modern konzervatív polgári forradalom. *Mandiner.hu*, 2020. június 15. Online: <https://bit.ly/3EVnGOP>
- Schmidt Mária: *Nyelv és szabadság.* Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2017.
- Szalai Erzsébet: *Szereppróba. Válogatott tanulmányok, publicisztikai írások és interjúk (1982–1993).* Budapest, Századvég Kiadó, 2000.
- Tölgyessy Péter: Két rendszerváltás Magyarországon. In Simon János (szerk.): *25 éve szabadon Közép-Európában. Gazdaság, politika, jog. Nemzetközi konferencia 2015. november 14–15.* Budapest, CEPoliti, 2016. 164–181.